PEDAGOGIK TA’LIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA ONA TILI O‘QITISHGA TAYYORGARLIKNI TAKOMILLASHTIRISH

Uskanov Kaxramon Xalikulovich
Jizzax davlat pedagogika universiteti
O‘zbek tilini o‘qitish metodikasi kafedrasi o‘qituvchisi

DOI: ***https://doi.org/10.5281/zenodo.24455664***

Annotatsiya. *Ushbu maqolada pedagogik ta’lim tizimida bo‘lajak ona tili o‘qituvchilarini raqamli texnologiyalar asosida kasbiy faoliyatga tayyorlashni takomillashtirish masalasi yoritiladi. Tadqiqotning maqsadi raqamli didaktika va metodik tayyorgarlik integratsiyasiga tayangan modelni asoslashdir. Metodlar sifatida tahlil, taqqoslash, diagnostika va pedagogik tajriba qo‘llanadi. Ilmiy yangilik raqamli kompetensiyalarni ona tili metodikasi bilan uyg‘un baholash mezonlari tizimini taklif etishdir.*

Kalit so‘zlar*: pedagogik ta’lim; raqamli texnologiyalar; ona tili metodikasi; raqamli kompetensiya; didaktik dizayn; elektron resurslar; diagnostika.*

Аннотация*. В тезисе рассматривается совершенствование подготовки будущих учителей родного языка в системе педагогического образования на основе цифровых технологий. Цель исследования состоит в обосновании модели, интегрирующей цифровую дидактику и методическую подготовку. Используются анализ, сопоставление, диагностика и педагогический эксперимент. Научная новизна заключается в разработке системы критериев оценивания цифровых компетенций в единстве с методикой преподавания родного языка.*

Ключевые слова *: педагогическое образование; цифровые технологии; методика родного языка; цифровая компетентность; дидактический дизайн; электронные ресурсы; диагностика.*

Annotation. *This thesis addresses the improvement of pre-service mother tongue teacher training in pedagogical higher education through digital technologies. The study aims to justify a model integrating digital didactics with subject methodology. Methods include analytical review, comparison, diagnostic assessment, and pedagogical experiment. Scientific novelty is provided by a criteria-based framework for assessing digital competencies in alignment with mother tongue teaching methods and learning outcomes.*

Keywords *: teacher education; digital technologies; mother tongue methodology; digital competence; instructional design; e-learning resources; learning analytics.*

KIRISH

Pedagogik ta’limning hozirgi bosqichida ona tili o‘qituvchisining kasbiy tayyorgarligi an’anaviy metodik bilimlar bilan cheklanib qolmay, raqamli muhitda darsni loyihalash, o‘quvchilarning til ko‘nikmalarini raqamli vositalar orqali rivojlantirish hamda ta’lim natijalarini ma’lumotlarga tayangan holda tahlil qilish qobiliyatini ham o‘z ichiga olishi zarur. Bu zarurat, bir tomondan, o‘quvchi avlodining kommunikativ odatlari va axborotni qabul qilish usullari o‘zgarayotgani bilan, ikkinchi tomondan esa, davlat ta’lim standartlarida kompetensiyaviy yondashuvning mustahkamlanishi bilan belgilanadi. Shunday sharoitda “raqamli texnologiyalar

asosida ona tili o‘qitishga tayyorgarlik” tushunchasi faqat texnik ko‘nikmalar majmui emas, balki metodik maqsadga yo‘naltirilgan, didaktik jihatdan asoslangan va axloqiy-me’yoriy talablar bilan tartibga solingan integrativ kasbiy sifat sifatida talqin etilishi lozim.

Muammoning dolzarbligi shundaki, pedagogika oliygohlarida raqamli vositalardan foydalanish ko‘pincha instrumental darajada qolib ketadi: taqdimot tayyorlash, test tuzish yoki masofaviy platformaga fayl joylash bilan cheklanadi. Ona tili o‘qitish metodikasida esa raqamli texnologiya til hodisalarini tahlil qilish, matn bilan ishlash strategiyalarini shakllantirish, yozma nutqni bosqichma-bosqich takomillashtirish, og‘zaki nutqni rivojlantirish va baholashning shaffof mexanizmlarini yaratish kabi asosiy didaktik vazifalarga xizmat qilgandagina pedagogik qiymat kasb etadi. Shu ma’noda, bo‘lajak o‘qituvchi raqamli vositani “nimaga” va “qanday natija uchun” tanlayotganini asoslay olishi, vositaning didaktik cheklovlarini ham oldindan ko‘ra bilishi, o‘quvchi faoliyatini boshqarish va teskari aloqani tashkil etishda raqamli yechimlarning imkoniyatlarini metodik jihatdan to‘g‘ri bog‘lay olishi kerak.

METODLAR

Tadqiqotning metodologik tayanchi sifatida kompetensiyaviy yondashuv, faoliyatga yo‘naltirilgan ta’lim, konstruktivistik didaktika va raqamli pedagogika qarashlari uyg‘unligi tanlanadi. Kompetensiyaviy yondashuv bo‘lajak ona tili o‘qituvchisining natijaviy tayyorgarligini bilim, ko‘nikma va munosabatlarning yaxlit tizimi sifatida belgilashga imkon beradi; faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv esa metodik tayyorgarlikni real dars vaziyatlariga yaqinlashtirishni, ya’ni dars dizayni, topshiriq konstruksiyasi, baholash va refleksiyani bir butun jarayon sifatida ko‘rishni talab qiladi. Raqamli pedagogika doirasida esa o‘qituvchining raqamli kompetensiyasi tarkibida axborotni tanlash va tekshirish, mualliflik huquqiga rioya qilish, raqamli xavfsizlik, shuningdek, inkluzivlik va foydalanish qulayligini hisobga olish kabi muhim komponentlar ajratib ko‘rsatiladi [1; 6]. Bular ona tili o‘qitishida ayniqsa dolzarb, chunki matn va axborot bilan ishlashda ishonchlilik hamda akademik halollik tamoyillari o‘quvchilarga namuna orqali singdiriladi.

Tadqiqotda bo‘lajak ona tili o‘qituvchilarini tayyorlashni takomillashtirish uchun raqamli didaktik integratsiyaga asoslanadi. Uning konseptual g‘oyasi shundan iboratki, raqamli texnologiya alohida yoki “qo‘shimcha” fan sifatida emas, balki ona tili metodikasi kursining maqsad, mazmun, metod, vosita va baholash komponentlariga singdirilgan holda o‘qitilishi kerak. Mazkur integratsiya, birinchidan, metodik qaror qabul qilish madaniyatini rivojlantiradi: o‘qituvchi raqamli vositani didaktik vazifa bilan bog‘lab tanlaydi. Ikkinchidan, o‘qituvchining refleksiv pozitsiyasini kuchaytiradi: u o‘quvchi natijalarini raqamli izlar orqali tahlil qiladi va keyingi darsni shunga ko‘ra qayta loyihalaydi. Uchinchidan, raqamli vositalarning til o‘rgatishdagi “kuchli” tomonlari bilan bir qatorda “xatarli” jihatlarini ham boshqarishga o‘rgatadi, masalan, avtomatik tekshiruv natijalarini mutlaq haqiqat deb qabul qilmaslik, plagiat xavfini oldini olish, o‘quvchining shaxsiy ma’lumotlarini himoya qilish.

Mazkur tadqiqotni amaliyotga joriy etish uchun pedagogika oliygohlarida ona tili metodikasi bo‘yicha seminar va amaliy mashg‘ulotlar qayta dizayn qilinadi. Qayta dizaynning markazida raqamli topshiriqlarni metodik maqsadga ko‘ra qurish turadi. Masalan, matn bilan ishlash bo‘yicha topshiriqlar nafaqat “o‘qib berish” yoki “savolga javob” darajasida, balki annotatsiya tuzish, dalil va xulosa nisbatini ajratish, muallif pozitsiyasini aniqlash, uslubiy

vositalarning ta’sirini tahlil qilish kabi yuqori darajadagi kognitiv operatsiyalarni talab qiladigan tarzda loyihalanadi; raqamli muhit esa bu jarayonda kollaborativ tahrir, izohli fikr bildirish, versiyalar tarixini kuzatish kabi imkoniyatlarni beradi. Yozma nutqni rivojlantirishda esa raqamli platforma bosqichma-bosqich yozish, tahrirlash va o‘zaro baholashni tashkil etish uchun qulay: talaba-o‘qituvchi kelajakdagi o‘quvchisiga aniq rubrika asosida fikr bildirishi, xatolar xaritasini tuzishi, individual traektoriya belgilashi mumkin. Bunda baholashning shaffofligi va izchilligi muhim bo‘lib, rubrikalar va mezonlar didaktik maqsadga mos bo‘lishi, til me’yorlariga tayangan holda aniqlashtirilishi kerak [2; 4].

Tadqiqotning muhim yo‘nalishlaridan biri raqamli kompetensiyani baholash mezonlarini ona tili metodik natijalari bilan uyg‘unlashtirishdir. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, raqamli kompetensiyani “platformadan foydalana oladi” kabi umumiy ko‘rsatkich bilan o‘lchash metodik tayyorgarlikning sifatini ochib bermaydi. Shuning uchun baholash tizimi uch qatlamda quriladi: birinchisi, texnologik savodxonlik (vositani sozlash, kontent yaratish, xavfsizlik); ikkinchisi, didaktik moslik (maqsadga muvofiqlik, topshiriq dizayni, o‘quvchi faoliyatini boshqarish); uchinchisi, metodik samaradorlik (til ko‘nikmalarining o‘sishi, xatolar dinamikasi, o‘quvchi refleksiyasi va motivatsiyasi). Har bir qatlam bo‘yicha indikatorlar ishlab chiqilib, portfel, kuzatuv varaqasi, mikrodars yozuvi tahlili va diagnostik testlar orqali tekshiriladi. Bu yondashuv raqamli kompetensiyani fan metodikasi bilan bog‘liq real natija sifatida ko‘rsatadi va o‘qituvchi tayyorgarligini yuzaki texnik ko‘nikmalardan ajratib beradi [5; 6].

Tadqiqot metodlari sifatida ilmiy manbalarni tahlil qilish va taqqoslash, mavjud o‘quv rejalari hamda fan dasturlarini kontent-tahlil qilish, bo‘lajak o‘qituvchilar ehtiyojlarini aniqlash uchun diagnostik so‘rov va intervyu, shuningdek, pedagogik tajriba-sinov ishlari qo‘llanadi. Tajriba doirasida talabalarning raqamli didaktik dizayn bo‘yicha portfeli, mikrodars ssenariylari, raqamli topshiriqlar banki va baholash rubrikalari yig‘iladi; natijalar oldindan va keyingi diagnostika asosida solishtiriladi. Olingan ma’lumotlar talabalarning raqamli vositani metodik maqsad bilan bog‘lash, til ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun mos resurs tanlash, baholash mezonlarini asoslash hamda refleksiv tahlil qilish ko‘rsatkichlari bo‘yicha o‘sishini aniqlashga xizmat qiladi. Muhim jihat shundaki, tajriba faqat texnologiya qo‘shilgan darslar soni ortishi bilan emas, balki metodik qarorlarning asoslanganligi va o‘quv natijalarining sifat ko‘rsatkichlari bilan baholanadi.

NATIJALAR

Tezisning ilmiy yangiligi raqamli texnologiyalarni ona tili o‘qitish metodikasiga integratsiyalashning konseptual modelini, shuningdek, raqamli kompetensiyalarni metodik natijalar bilan birgalikda baholash mezonlari va indikatorlari tizimini taklif etish bilan belgilanadi. Amaliy ahamiyati esa pedagogika oliygohlarida ona tili metodikasi kursi doirasida raqamli topshiriqlar dizayni, elektron resurslar bankini shakllantirish, mikrodarslar orqali refleksiv tayyorgarlikni kuchaytirish hamda baholashning shaffof rubrikalarini joriy etish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqilishida ko‘rinadi. Ushbu yondashuv bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy identifikatsiyasini ham mustahkamlaydi: u o‘zini nafaqat “til qoidalarini tushuntiruvchi”, balki raqamli muhitda til ta’limi natijalarini loyihalovchi va boshqaruvchi pedagog sifatida anglaydi.

XULOSA

Pedagogik ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalarni samarali qo'llash, ona tili o'qitish sohasida tayyorgarlikni takomillashtirish zaruriyatini keltirib chiqaradi. Bu jarayon, o'z navbatida, metodik va raqamli kompetensiyalarni bir butun tizimda rivojlantirishni talab qiladi. Taklif etilgan integratsion model, raqamli vositalarni maqsadga muvofiq tanlash, didaktik dizaynni asoslash va natijalarni diagnostika qilish jarayonlarini yagona bir tizimda birlashtiradi. Ushbu yondashuv, baholash mezonlari orqali bo'lajak o'qituvchining texnik bilimlari bilan bir qatorda, uning metodik jihatdan yetuk raqamli tayyorgarligini ta'minlashga qaratilgan. Bunday yondashuv, o'qituvchilarning raqamli vositalardan samarali foydalanish qobiliyatini oshirishga yordam beradi va pedagogik jarayonning sifatini yaxshilashda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, bu integratsion model, o'qituvchilarni raqamli ta'lim resurslari bilan tanishtirib, ularning didaktik ko'nikmalarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Natijada, o'qitish jarayonida innovatsion yondashuvlar va zamonaviy texnologiyalarni qo'llash orqali ona tili ta'limini yanada samarali va qiziqarli qilish imkoniyatlari yaratiladi. Bu esa, o'z navbatida, o'quvchilarning til ko'nikmalarini mustahkamlash va ularning ta'limdagi muvaffaqiyatlarini oshirishga olib keladi. Shunday qilib, raqamli texnologiyalar asosida pedagogik ta'limni takomillashtirish nafaqat o'qituvchilarning professional rivojlanishiga, balki o'quvchilarning ta'lim sifatining oshishiga ham xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNESCO. ICT Competency Framework for Teachers. Paris, UNESCO, 2018. 64 p.
2. Qodirov A. Ona tili o‘qitish metodikasi. Toshkent, O‘qituvchi, 2016. 256 b.
3. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. Москва, Академия, 2017. 272 с.
4. G‘afforova T. Ona tili ta’limida kompetensiyaviy yondashuv. Toshkent, Fan va texnologiya, 2020. 192 b.
5. Mishra P., Koehler M. J. Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge. New York, Routledge, 2006. 248 p.
6. Redecker C. European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu. Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2017. 95 p.